

Jean Pestieau

Frankrijk 2010: een balans van de klassenstrijd tegen de hervorming van de pensioenen

“Vaarwel 1945, laten we ons land weer vastkoppelen aan de wereld!

Het Franse sociale model is een zuiver product van de Nationale Weerstandsrade.

Een compromis tussen gaullisten en communisten.

Het is hoog tijd om het te hervormen en de regering zet zich hiervoor in.”

(Denis Kessler, *Challenge*, 4 oktober 2007)

Inleiding

Frankrijk behoort tot die Europese landen die een van de meest progressieve sociale systemen bezitten. Dat is te danken aan een opmerkelijk klassenbewustzijn en aan de intensiteit van de klassenstrijd.

In 2010, in de strijd over de pensioenen bestonden er 4 standpunten:

1. Het wetsontwerp Woerth aanvaarden, dat eind 2010 uiteindelijk werd goedgekeurd (en geleidelijk toegepast zal worden vanaf juli 2011): volledig pensioen op 62 jaar voor wie minstens 42 dienstjaren heeft (volledige beroepsloopbaan). Wie geen volledige beroepsloopbaan heeft, moet tot 67 jaar werken om te kunnen genieten van een volledige pensioenuitkering.
2. Het wetsontwerp Woerth aanvaarden op voorwaarde dat er een aantal (belangrijke) aanpassingen gebeuren, waarbij men bijvoorbeeld rekening houdt met zwaar en/of stresserend werk. Dit was het standpunt – met diverse varianten – van de leiding van de meeste vakbondscentrales.
3. Het status-quo handhaven: volledig pensioen op 60 jaar voor wie minstens 40,5 jaar heeft gewerkt (volledige beroepsloopbaan). Wie geen volledige beroepsloopbaan heeft, moet werken tot 65 jaar om recht te hebben op een volledige pensioenuitkering. Over dit standpunt waren de werknemers het in ruime mate eens.
4. Het standpunt van de militante vakbondsleden[\[1\]](#) (+ van links binnen de Franse Communistische Partij[\[2\]](#) (PCF), de Nouveau Parti Anticapitaliste[\[3\]](#) (NPA, trotskisten), Lutte ouvrière[\[4\]](#) (LO, trotskisten), de Pôle de Renaissance communiste en France[\[5\]](#) (PRCF), de Union des Révolutionnaires Communistes de France[\[6\]](#) (URCF) en Communistes[\[7\]](#)...), vooral bij de CGT, FO, de FSU en Solidaires (Sud): een terugkeer naar de situatie van voor 1993 in de privésector en naar de situatie van voor 2003 bij de overheidsdiensten: volledig pensioen op 60 jaar voor wie minstens 37,5 jaar gewerkt heeft (volledige beroepsloopbaan).

Dit voorbeeld van de pensioenen geeft ons een idee van het hoge niveau van wat de arbeiders in Frankrijk verkregen, in vergelijking met de meeste andere EU-landen, waar men een volledige pensioenuitkering geeft of zal geven op 65 of 67 jaar, vaak met 45 dienstjaren, zoals in België.

Aan wie in België zegt: “Moet je Frankrijk zien, daar was zo’n enorme mobilisatie in 2010 en het heeft tot niets geleid”, kunnen we antwoorden: “Dankzij het hoge bewustzijns- en strijdniveau in Frankrijk, hebben de werknemers in dit land zelfs

nu, na de goedkeuring van de wet Woerth, betere voorwaarden dan in de andere EU-landen. Zonder strijd zou de sociale afbraak veel sneller gaan.”

Filip Desmet (Partij van de Arbeid van België) schrijft: “De strijd in Frankrijk leert ons twee zaken: ten eerste is het een voorbeeld op het gebied van vakbondsbewustzijn, van eenheid in de actie, radicalisme, vastberadenheid en omvang van de strijd, en vervolgens wijst het op de absolute noodzaak van een communistische partij om leiding te geven aan een dergelijke strijd.”^[8] En nog: “Dankzij de communistische traditie ligt het spontane niveau van de massa in Frankrijk veel hoger dan in België en zijn al heel wat elementen van antikapitalistisch bewustzijn aanwezig.”^[9]

Wat aan 2010 voorafging

Omdat het historische geheugen een grote rol speelt voor het bewustzijn van de Franse vakbondsmilitanten, is het nuttig enkele zaken opnieuw in herinnering te brengen. Het is belangrijk om te begrijpen dat een aantal voorafgaande elementen de strijd in 2010 hebben voorbereid en beïnvloed.

De kwestie van de omverwerping van de burgerlijke staat – als onmiddellijk op te lossen kwestie – kwam in Frankrijk in de klassenstrijd op de agenda met de Commune van Parijs in 1871.

Sinds die tijd speelde de sociaaldemocratie, in al haar gedaantes, de hoofdrol bij alle pogingen om van deze kwestie niet langer het centrale punt in de strijd te maken, ook in 1936 tijdens het Volksfront, 9 jaar later in 1945 bij de bevrijding en 32 jaar later in mei 68.

Om te voorkomen dat de kwestie van het socialisme aan de orde kwam, hebben de grote ondernemers altijd de nodige compromissen aanvaard. Bijvoorbeeld in 1968: loonsverhogingen van 15 % en meer, inter-professioneel gewaarborgd minimumloon (SMIG – “salaire minimum interprofessionnel garanti”) verhoogd met 35 %, inkomens van de arbeiders in de landbouwsector verhoogd met 55 %, verhoging van de pensioenen met 15 %.

In 1972, onder Georges Pompidou, brengt men het aantal dienstjaren om te kunnen genieten van een volledig pensioen op 37,5.

In 1982 verlaagt François Mitterrand (linkse eenheidsregering van PS-PCF) de pensioenleeftijd van 65 naar 60 jaar.

Onder de verschillende socialistische regeringen (met deelname van de PCF) in de jaren 80, bestond er geen grote nationale strijdbeweging meer. En in diezelfde periode verdwijnen de meeste partijcellen van de PCF in de bedrijven en in de overheidsdiensten. Met als gevolg dat de militanten vooral politiek actief zijn binnen de syndicale basisorganisaties bij de CGT en de FSU (onderwijs).

In de jaren 1990 start het tegenoffensief met als doelwit de problematiek van de pensioenen. In 1993 is er Balladur met de hervorming van de pensioenen in de privésector: verhoging van 37,5 naar 40 dienstjaren voor een volledig pensioen op 60 jaar. Hiertegen is relatief weinig verzet.

Vanaf 1995 zal het verzet tegen de pensioenhervorming een van de belangrijkste obstakels vormen voor het beleid van de burgerij in Frankrijk. In 1995 legt men het Plan Juppé voor aan de Nationale Vergadering (het parlement). Dit gaat over een globale hervorming van de sociale zekerheid en over de verhoging van 37,5 naar 40 dienstjaren voor een volledig pensioen op 60 jaar in de openbare diensten, bij het spoor, het openbaar vervoer en het Franse staatsbedrijf voor elektriciteit, bij

overheidsbedrijven met een speciaal regime (SNCF[\[10\]](#), RATP[\[11\]](#), EDF[\[12\]](#)...). Er ontstaat een enorme nationale strijdbeweging: bijna 4 miljoen stakingsdagen in de overheidssector en meer dan 2 miljoen in de privé. We krijgen overal in het land enorm grote betogingen. Een deel van de leiding van de PS en de vakbond CFDT is voor het plan Juppé. Op 15 december 1995 haalt men het luik pensioenen uit het plan Juppé, al het overige in verband met de sociale zekerheid komt erdoor. Voor de CGT is dit resultaat een belangrijke overwinning.

In 2003 is het de beurt aan het “plan Fillon”: opnieuw de verhoging van 37,5 naar 40 jaar dienstjaren voor een volledig pensioen op 60 jaar in de openbare diensten. Ondanks een grote mobilisatie lukt het niet de regering te doen wijken. De vakbondsmilitanten zijn heel gefrustreerd door het feit dat de nationale vakbondsverantwoordelijken zich neerleggen bij de regeringsbeslissing, ondanks de vasthoudendheid van de basis. De secretaris van de CGT verklaart op dat moment: “Het CGT is niet gemachtigd om het land te blokkeren.”

In 2005 halen de nee-stemmen (56 %) het bij het referendum over het Verdrag voor een Europese grondwet. De beweging die tot deze overwinning leidde, is in meerdere opzichten opmerkelijk: (1) het platform is eenvoudig: *nee* op klassenbasis in tegenstelling tot het *nee* van de gaullisten, van het Front national enz.; (2) de arbeiders- en jongerenorganisaties werken heel goed samen aan de basis en dit met alle organisaties ter linker zijde van links, met inbegrip van de PCF; bovendien was er voor het eerst een veralgemeende zelforganisatie op lokaal niveau.

Noteren we ook dat het percentage ja-stemmen een direct verband vertoonde met het netto belastbaar maandelijks gezinsinkomen en het studie- en opleidingsniveau.

In 2006 krijgen we de verwerping van de wet op de eerste werkervaring, de “loi CPE” (*Contrat première embauche*, contract eerste indiensttreding). Vooral jongeren voerden deze strijd, onder leiding van leden van een vakbond (CGT, SUD...) en/of jongeren die dicht bij een van de partijen links van de linkerzijde van de PCF stonden of van nog een andere sociale organisatie. Ze organiseerden zich plaatselijk in comités per school of per universiteit. Deze comités werden gecoördineerd op niveau van steden en/of departementen en ze stuurden hun afgevaardigden naar een nationale vergadering. Vandaar de eenheid en een radicale opstelling. We stellen hierbij ook vast dat de werknemers zich organiseren in gemeenschappelijke actiefronten op plaatselijk of bedrijfsniveau, maar op nationaal niveau kunnen zij niet op dezelfde manier te werk gaan als de jongeren. Op nationaal vlak nemen de verschillende vakbondsstructuren het over, zonder rechtstreeks mandaat van de basis. Deze structuren zijn meer geneigd om zich te laten verleiden door de macht en de sociaaldemocratie. Dat verhindert de verbinding tussen jongeren en werknemers op nationaal niveau.

In 2007 stelt Nicolas Sarkozy zich kandidaat bij de presidentsverkiezingen in echte bonapartistische stijl, welbekend in de geschiedenis van Frankrijk. Hij presenteert zich als de man die boven alle strijdgewoel en boven de klassen staat. Hij schiet in de roos bij een deel van de arbeidersklasse met zijn “laat ons harder werken om meer te verdienen” (“travaillons plus pour gagner plus”). Twee jaar later, met wat hulp van de crisis, begrijpt een toenemend aantal van zijn kiezers dat hij bedoelde: “Jullie moeten harder werken om onze winsten uit hun voegen te doen barsten”.

In 2009 nemen de betogingen uitbreiding over heel Frankrijk, vooral op 29 januari en 19 maart: “voor de verdediging van de tewerkstelling en de koopkracht” Nieuwe slogans duiken op: “Allemaal samen en tegelijk”, “Zij maken onze verworvenheden kapot, dan sluiten wij hun winsten af.” Er komen steeds meer stakingen in de bedrijven. Het strijdjaar 2010 kondigt zich aan.[\[13\]](#)

Tussen de druk van de basis en de koppigheid van Sarkozy

In de lente van 2010, toen het plan Woerth pas bekend werd, juichten de nationale vakbondsleidingen Eric Woerth, minister van Arbeid, toe als “*een man van de dialoog*”. Ze eisten, de leiding van de CGT incluis, een “breed overleg” om het plan te verbeteren. Betekenisvol in dit verband was de oproep voor een actiedag met vage ordewoorden en een staking van een dag in bepaalde sectoren, om hun “kracht” te laten zien... en om onderhandelingen te beginnen.

Op die manier wou men zo veel mogelijk een klassenbotsing voorkomen. Dit kwam neer op het buigen voor de wens van de overheid (globale besparingen) en van de PS. Deze partij had immers haar presidentskandidaat voor 2012 nog niet aangeduid en was het in grote lijnen eens met de plannen van Woerth.

Een zandkorrel verhinderde de soepele afhandeling van deze agenda. In feite het gevolg van de algemene negatieve houding van Sarkozy. Hij ging jagen op de jachtgronden van het FN, de Roma, en hij wees buitenlandse werknemers uit en trachtte deze bevolkingsgroepen te criminaliseren. Hij wil de nationaliteitswetgeving herzien en geleidelijk alle sociale verworvenheden van de 20^e eeuw afbreken.

Een vlucht vooruit die tot uiting kwam in de wil van Sarkozy om in de ogen van de financiële markten, in het vooruitzicht van de presidentsverkiezingen in 2012, over te komen als een bastion van het kapitaal tegen de stakingen! Wanneer de PS, gesteund door een deel van het staatsapparaat (justitie, politie) de omvang van het schandaal Woerth-Bettencourt [\[14\]](#) aan het licht bracht, woog die aanpak nog sterker door. Overleg over het plan was voor de regering dan ook niet langer op zijn plaats.

Vandaar de tocht langs de stranden van de CGT. Algemeen secretaris Bernard Thibault, oordeelde dat “*het plan niet goed in elkaar stak*” en dus voor aanpassingen vatbaar.

Zo hebben we de CGT, de CFDT en de inter-syndicale, die op 7 september een grote nationale dag willen lanceren om onderhandelingen te beginnen. FO, die tot dan toe *cavalier seul* speelde, sluit zich aan bij de andere vakbondsconfederaties.

We bevinden ons nog in het “getuigenissyndicalisme”: men oefent druk uit om te onderhandelen zonder door bepaalde politieke slogans het gezag te willen aantasten van de overheid; een soort gezamenlijke conflictbeheersing.

Deze visie was al snel tot mislukken gedoemd, zowel door de koppigheid van Sarkozy als door de massale strijdbaarheid aan de basis. Deze basis was niet meteen bereid lijdzaam toe te kijken.

De regering liet geen enkele ruimte voor amendementen. Volgens de regering was er geen sprake van een reëel probleem (de basis voor een mogelijk compromis met de leiding van de CFDT en de CGT), hoogstens van “slechts” een hindernis. Verder bleek er ook geen ruimte voor uitzonderingen op de 60 jaar. De reformistische leiders, zoals die van de PS, zaten met plannen voor “de 60 jaar”, gekoppeld aan een verlenging van de duur van de beroepsloopbaan. [\[15\]](#)

De sociale beweging van 2010

Het verloop

Vanaf maart tot november 2010, mobiliseerde de strijd tegen de hervorming van de pensioenen in Frankrijk miljoenen werknemers uit de privé- en de overheidssector. Het onmiddellijke doel was te protesteren tegen het optrekken van de wettelijke pensioenleeftijd van 60 naar 62 jaar en tegen het verhogen van 65 naar 67 jaar, de leeftijd waarop een werknemer recht heeft op een volledige pensioenuitkering zonder sanctionering door het aftreksysteem per trimester, waarvoor hij geen bijdragen betaalde.

De belangrijkste betogingsdagen zijn een goede weerspiegeling van de omvang van de beweging: (1) dinsdag 23 maart, (2) zaterdag 1 mei, (3) donderdag 27 mei, (4) donderdag 24 juni, (5) dinsdag 7 september, (6) Fête de l'Humanité: 10-12 september, (7) donderdag 23 september, (8) zaterdag 2 oktober, (9) dinsdag 12 oktober *voor de eerste keer* op grond van *verlengbare* stakingen (dat wil zeggen stakingen waarover men dagelijks voor de volgende dag een beslissing neemt) bij de spoorwegen/SNCB, het openbaar vervoer/RATP, de elektriciteitssector/EDF, de Post, GDF Suez en natuurlijk de olieraffinaderijen. De scholieren en de studenten sluiten zich aan bij de manifestaties en beginnen met dagelijkse betogingen: (10) zaterdag 16 oktober, (11) dinsdag 19 oktober, (12) donderdag 28 oktober, (13) zaterdag 6 november.

Tussen maart en juni was de mobilisatie op de eerste plaats gericht op het informeren over wat er op het spel stond bij de aangekondigde hervorming en op het veralgemenen van de beweging.

Eén feit had een bijzonder mobiliserend effect, ook al werd het redelijk laat bekend (oktober): “De 40 belangrijkste beursgenoteerde bedrijven, verzameld in de CAC 40 – *Cotation Assistée en Continu* –, bereidden zich voor op een notering van 86 miljard euro winst in 2010, dat is tien keer het deficit op de pensioensverzekering.”

Eind oktober volgt de goedkeuring van de wet Woerth en op 10 november de definitieve afkondiging. Buiten FO en SUD waren de meeste vakbonden niet voor het puur en simpel verwerpen van het wetsontwerp Woerth, maar voor een versoepeling (bijvoorbeeld door rekening te houden met de zwaarte van de arbeid of met het feit dat vrouwen over het algemeen een kortere loopbaan hebben dan mannen).

Veelzeggende peilingen

Het is interessant om naar het verschil te kijken tussen (1) een peiling over de steun die de strijdbeweging kreeg en (2) een peiling over de inhoud van de eisen.

Volgens een peiling, uitgevoerd op 7 en 8 oktober door het bekende Franse onderzoeksbureau Ifop voor de regionale krant *Sud-Ouest*, waren 71 % van de ondervraagden van mening dat de sociale beweging tegen de pensioenhervorming “gerechtvaardigd” was: meer vrouwen dan mannen vonden de mobilisering legitiem (75 % tegen 67 %); meer jongeren dan ouderen (84 % bij de 18 tot 24-jarigen, 55 % bij de 65-plussers); de betogers kregen de steun van 87 % van de arbeiders en bedienden, van 66 % van de hogere kaders en van 56 % van de gepensioneerden, net zoals van de werknemers uit de overheidssector (87 %) en uit de privésector (75 %). Uit een tweede opiniepeiling van het Ifop, twee weken later, bleek dat 63 % van de ondervraagden het verder zetten van de mobilisatie gerechtvaardigd vond, wat neerkomt op een daling met 8 punten.

Een peiling van het Ifop, gepubliceerd in de krant *L'Humanité* van 16 oktober 2010, geeft aan dat 57 % van de ondervraagden “een discussie wenst om een ander plan voor de pensioenhervorming uit te werken”, terwijl 27 % het wetsontwerp wil behouden “zoals het is” en 16 % wil dat de regering “afziet van zijn plan om de pensioenen te hervormen”. Het heeft geduurd tot eind oktober - op het ogenblik dat de instemming van de bevolking begon af te brokkelen - vooraleer de PCF, die een belangrijke rol speelde in de massamobilisatie, zich duidelijk uitsprak voor het puur en simpel verwerpen van het wetsontwerp Woerth.

Belangrijk is ook dat daar waar meer dan 70 % van de ondervraagden van mening was dat de strijd tegen de pensioenhervorming legitiem was, slechts 16 % zich uitsprak voor een verwerping, terwijl 56 % een ander plan voor de pensioenhervorming vroeg. Dit gemeenschappelijk alternatief kwam er niet door de verdeeldheid op het niveau van de

ationale vakbondsleidingen en ook in de leiding van de PCF en binnen de organisaties links van de linkerkant. Georges Gastaud vertelt dat ook in zijn interview: “Gedurende de hele strijd tegen de wet Woerth waren we zelfs niet in staat om een gezamenlijk platform (uitgaand van de linkse organisaties) voor te stellen aan de werkende mensen terwijl wij het allemaal eens waren. Bij de Partij van de Arbeid van België bestaat volgens mij het tegendeel van het sektarisme dat de linkse organisaties ondermijnt in Frankrijk. Jullie blijken in staat te zijn jullie te verbinden met heel wat mensen en vooral met verscheidene syndicalisten.”[\[16\]](#)

Drie regionale CGT-verantwoordelijken over de strijd in 2010

Didier Louvet

Didier Louvet, regionaal coördinator van de CGT Nord-Pas-de-Calais en lid van het Nationaal Bureau van de CGT beantwoordde op 15 januari 2011 een aantal vragen.[\[17\]](#)

Wat was de inzet van de indrukwekkende strijd van de werknemers in Frankrijk?

Didier Louvet: “Dit was eigenlijk een buitengewone, historische strijd. Het is dezelfde strijd die wij in alle Europese landen voeren. Het kapitaal wil niet langer betalen voor de sociale uitgaven, de pensioenen, de ziekteverzekering. In discussies formuleerden wij geen “frontale oppositie”. We hebben aan de regering gezegd: “Wilt u de sociale zekerheid hervormen? Wel, wij ook. Wij willen een hervorming, maar dan een die leidt tot meer rechtvaardigheid.” We hebben beslist om onze vakbondsmilitanten een diepgaande vorming te geven via een piramidaal systeem, waarbij elk niveau de kennis doorgaf aan het onderliggende niveau. Eerst hebben we de top goed opgeleid, dan de kaders, dan de militanten, uiteindelijk 25.000 mensen in een paar maanden tijd.”

Hoe bent u erin geslaagd de jongeren te mobiliseren?

Didier Louvet: “Eerst hebben we uitgelegd dat als de beroepsactieve bevolking langer moest werken, er geen werk meer zou zijn voor de jongeren. Dat is iets wat ze heel goed begrijpen. Vervolgens hadden we het over de arbeidsduur: de jongeren snappen dat zij met door werkloosheid en deeltijdse banen nooit aan een volledige beroepsloopbaan van 42 jaar zullen komen en nooit aan een fatsoenlijk pensioen. Onze vakbond heeft ook goede contacten in de scholen, de middelbare scholen en de universiteiten. We hebben onze contacten daar gemobiliseerd om de jongeren te overtuigen.”

Hoe is de strijd verlopen?

Didier Louvet: “In het begin, tot in mei 2010, stonden de mensen nog sceptisch. Dankzij onze informatiecampagne, is de publieke opinie veranderd. In juli volgde al 70 % van de bevolking de standpunten van de CGT. Mensen die hun hele leven nog nooit hadden betoogd, kwamen op straat. De beweging nam snel uitbreiding. Tot verbazing van de regering waren de jongeren nog actiever dan de ouderen. Om de beweging te doen stoppen heeft de regering eind oktober snel een stemming georganiseerd in de Nationale Vergadering en in de senaat.”

Welke lessen trekt u uit de beweging? Is het een overwinning of een nederlaag?

Didier Louvet: “Hier is geen sprake van een overwinning, noch van een nederlaag. De wet op de pensioenen is goedgekeurd. Dat is dus geen overwinning. Maar het is ook geen nederlaag. Sarkozy is zijn imago, zijn prestige kwijt. Hij heeft zich duidelijk laten kennen als de president van de rijken. Dat zullen de mensen niet vergeten.”

“Sinds 2008 hebben wij een informatiecampagne gevoerd om uit te leggen dat wij niet verantwoordelijk zijn voor de crisis en dat wij weigeren de crisis te betalen. Het geld is er. Je moet het halen waar het zit. In 2009, het jaar van de crisis, kregen de aandeelhouders zeer hoge dividenden uitgekeerd en nog hogere in 2010 en ook 2011 belooft opnieuw een goed jaar te zijn. Dat begrijpen de mensen en ze geven ons gelijk.”

“De wet is goedgekeurd, maar we zullen nog strijd voeren voor concrete zaken, de volledige beroepsloopbaan, de situatie van de vrouwen enzovoort. En we zullen ons niet beperken tot het aanhalen van een paar aparte punten. We zullen blijven vechten voor een andere samenleving, voor een andere verdeling van de rijkdommen.”

Jean-Pierre Delannoy

Op 19 januari 2011 heeft Jean-Pierre Delannoy, regionaal verantwoordelijke voor de metaalverwerkende industrie in Nord-Pas-De-Calais, op een nieuwjaarsbijeenkomst met 400 metaalarbeiders, de balans opgemaakt van de strijdbeweging in 2010. Hij zei ondermeer:

“Het is vertrokken vanuit de top met de bekommernis de mobilisaties te omkaderen en te controleren. Wij delegerden onze macht in het kader van ‘een eenheidssyndicalisme zonder duidelijk programma’. Dat alles kon de regering en het patronaat niet doen wijken.”

“Meer dan ooit is het aan ons, militanten, verkozenen, niet verkozenen en aan de vakbondsleden om onze stem te laten horen. We moeten uit het kader van dat zogezegde ‘verenigd syndicalisme’ stappen en gaan voor de eenheid van actie van de werknemers voor hun eisen. Dat is de voornaamste les die we moeten trekken uit de beweging rond de pensioenen in 2010. De eisen moeten het cement zijn van de eenheid van actie en niet een eenheid aan de top over een al even onbegrijpelijke als dubbelzinnige consensus.”

“We moeten de [basis]vakbonden en hun militanten aanzetten om binnen hun organisatie op te komen om echte veranderingen af te dwingen, zowel wat betreft de richting waarin de strijd gaat, als wat betreft de strategie. Strijd is immers niet voldoende.”

“Als we ons democratisch willen bezighouden met onze organisatie, kan dit gewoon niet anders. Maar het betekent ook het risico nemen dat – als we niet tussenkomen – we een nieuwe mislukking meemaken in het kader van de discussies die momenteel aan de gang zijn over de aanvullende pensioenen. De onderhandelingen die net begonnen zijn, hebben betrekking op 29 miljoen werknemers en gepensioneerden en dat slaat op 30 % à 70 % van het totale pensioen.”

“Gelukkig is niets onherroepelijk. Alles blijft mogelijk. Niets staat voorgoed in marmer gebeiteld. De klassenstrijd zal de pretenties van het kapitaal en zijn trouwe dienaars, hoe ijverig die ook mogen zijn, terugdringen.”

“Om te besluiten, de CGT moet opnieuw aanknopen bij haar klassenopvattingen in de strijd tegen het kapitalistisch systeem, voor de eis van de opbouw van een maatschappijverandering.”

“De discussies over de aanvullende pensioenen zijn gestart. Het is *hoogdringend* de werknemers over deze kwestie aan te spreken en onze eisen opnieuw naar voren te brengen.”

“Hetzelfde voor de tewerkstelling en de lonen. Laten we niet opnieuw op de top wachten, laten we de eenheid van actie over onze eisen aan alle vakbondsorganisaties opleggen en zo meester blijven over onze actie.”[\[18\]](#)

Samuel Meegens

Samuel Meegens, de algemeen secretaris van de lokale afdeling van de CGT van Tourcoing[\[19\]](#), maakte op 26 maart 2011 volgende balans op:

“Het kapitalistische systeem heeft een tijdje de illusie kunnen aanhouden van een algemene verburgerlijking. Vandaag kennen ook de middenklassen een echte achteruitgang: de arbeidersaristocratie ziet haar levensomstandigheden verslechteren. Een brede waaier van arbeiders heeft zich kunnen vinden in de strijd voor de pensioenen. Allen samen hebben wij een breed en eensgezind front kunnen vormen, want de pensioenen zijn iets dat ons allen aanbelangt. Meestal valt de burgerij stuk per stuk aan, categorie per categorie, om op die manier het verzet en de strijd te verdelen. Wij zijn er vorig jaar in geslaagd om dit *allen samen* (tous ensemble) – waar de grote meerderheid van de werkende mensen al lang naar verlangt, te realiseren.”

“Om de beweging open te trekken zoals wij dat – weliswaar onvoldoende – hebben gedaan, moeten bepaalde voorwaarden voorhanden zijn. Vooreerst, en ik beklemtoon dat in het bijzonder, eenvoudige ordewoorden die niet een of ander aspect van de hervorming in vraag stellen, maar de logica zelf ervan aanpakken. De echte reden van de beweging was de loonkwestie, maar al vlug nam de mobilisatie een bocht naar de klassenstrijd. Het systeem zelf werd ter discussie gesteld, zelfs als dat niet altijd met evenveel woorden werd gezegd. Wat heeft een dergelijke beweging mogelijk gemaakt terwijl men overal hoorde vertellen dat de Fransen erin berustten dat ze de prijs van de crisis zouden moeten betalen?”

“Binnen de CGT werd echt werk geleverd om de kaders te informeren. Argumentaties werden ontwikkeld en dat herinnerde ons aan het geleverde werk tijdens het referendum van 2005. Natuurlijk was de syndicale eenheid aanvankelijk een kracht en de reformisten waren verplicht te volgen. Het echte meeslepende fenomeen waren radicale acties en de verscheidenheid ervan. In Tourcoing bijvoorbeeld hebben wij op de vooravond van een betoging de stad doorkruist met een autocaravan met zeer sterke luidsprekers en wij herhaalden zeer duidelijke slogans. We hebben hetzelfde gedaan in de industriezones: we stelden ons op op de binnenplaatsten van de fabrieken, onder de vensters van de kantoren en maakten flink lawaai en deelden pamfletten uit. Ik kan je zeggen dat je door de arbeiders goed ontvangen wordt. Als je 's morgens de stad wakker maakt met slagzinnen als “ de overheid liegt”, “de tv liegt”, wel het doet de mensen goed om zo wakker te worden...”

“Onze plaatselijke vakbondsafdeling maakte er een punt van de betogingen goed te organiseren. Aan de manifestatie namen maximum een 50-tal kameraden deel maar ze waren enthousiast, riepen aangepaste slogans en op het einde liepen veel jongeren achter ons en iedereen zong met ons mee. De kans is groter dat er meer mensen naar de betogingen komen als ze achteraf tevreden en gemotiveerd terugkeren, in plaats van dat ze het gevoel hebben te hebben deelgenomen aan een wandeling, of erger, aan een begrafenis.”

“Stilaan werden de betogingen radicaler en geanimeerder. En daar groeit dan het klassenbewustzijn en kan men de boodschap laten doordringen. In het begin waren de slogans gericht tegen de hervorming. Daarna lanceerden we met onze groep bijvoorbeeld: ‘t zijn niet de werknemers, ‘t zijn niet de gepensioneerden, ‘t zijn niet de migranten, ‘t zijn niet de mensen zonder papieren, maar ‘t zijn de patrons die zullen betalen!’ Dat ging heel goed, dat was duidelijk en drukte de woede uit van de arbeidersklasse tegen het systeem. Tijdens de laatste betogingen hebben wij zelfs kunnen zingen, dat kwam helemaal spontaan: ‘Bourgeois, beef het is nog niet gedaan!’ Je moet weten dat voor bepaalde ‘verantwoordelijke’ vakbondsmensen dit bijna godslasterlijk is. Maar de kameraden, die niet noodzakelijk een groot politiek bewustzijn hebben, hadden de slogans direct overgenomen. Het bewustzijn groeit in de strijd en de bourgeoisie had schrik.”

“En nochtans hebben we verloren. Op papier toch. Want ik kan je verzekeren dat de arbeiders die hebben deelgenomen aan de beweging vinden dat ze gewonnen hebben: ze hebben een klassenbewustzijn herwonnen, ze hebben Sarkozy schrik aangejaagd, ze hebben hun berusting afgeworpen, het idee dat niks nog kon veranderen. Ik kan jullie verzekeren dat het een overwinning is en de toekomst zal het ons bewijzen.”

“Maar de hervorming is erdoor gekomen. Wat is er misgelopen? Vooreerst het aantal en zelfs al waren het indrukwekkende cijfers, het was onvoldoende. We hebben de slag om de publieke opinie gewonnen, maar ze is nog niet genoeg op straat gekomen. We moeten nog verder overtuigingswerk doen: men kan winnen door te vechten, men kan winnen op straat. De stakingen waren niet massaal genoeg, ze troffen slechts enkele sectoren waarin de productie geblokkeerd werd, maar het was geen algemene staking. Daarbij was er een fundamenteel probleem: het ontbrak ons aan een strategie. In het begin was de eenheid een pluspunt, maar naarmate de straat radicaler werd, volgden onze CGT de reformisten van het CFDT, die van hun kant maar één ding wilden: een goed voorwendsel vinden om, zoals gewoonlijk, de beweging te laten doodbloeden.”

Positieve aspecten van de strijd

1. De strijd tegen het wetsontwerp Woerth over de pensioenen werd maandenlang voorbereid door informatie op allerlei manieren waarmee alle werknemers, sociale uitkeringtrekkers en de volksjeugd werd bereikt: pamfletten, vergaderingen, bijeenkomsten, meetings, discussies, artikels, boodschappen via internet enzovoort. Maar er was geen éénmakend alternatief, dat een meerderheid van de werkers kon overtuigen. Er waren geen belangrijke stromingen die wezen op de noodzaak om te breken met het kapitalisme.
2. Zelfs al werd er geen goed resultaat behaald in 2010, toch zijn heel wat activisten ervan overtuigd dat zonder strijd het Sarkozy-regime nog veel radicaler had aangevallen op andere sociale fronten. “De veldslag voor de pensioenen is nog niet afgelopen. De aanval van de Medef (Mouvement des Entreprises de France, nationale patronale organisatie) op de aanvullende pensioenen begint (...). De toepassing van de wet Woerth start pas vanaf 1 juli 2011. Nieuwe veldslagen voor de verdediging van de tewerkstelling in de industrie, in de gezondheidszorg en van het recht op huisvesting, zijn te voorzien. Zij sluiten aan, ze kunnen en moeten samenvallen.”^[20] In 2010 hield de Medef zich afzijdig in de strijd en ze liet de arbeidersklasse rechtstreeks in confrontatie gaan met de regering. Op die manier hebben ze de omvang van de stakingen in deze sector kunnen afzwakken.
3. Sinds 1968 hebben we massale nationale strijdbewegingen gekend met stakingen en betogingen tegen regeringen die maatregelen tegen de arbeiders namen, meer bepaald in 1995 en 2003. In 2010 had de nationale strijd een nog massaler en breder karakter, waaraan tegelijkertijd de werknemers uit zowel de privésector als de openbare sector en ook de jongeren deelnamen.
4. De overwinningen die de volksmassa's behaalden, verenigd rond een duidelijk objectief: een *Neen-stem* bij het referendum over de Europese grondwet (29 mei 2004) en tegen de wet op het eerste aanwervingscontract, het Contrat Première Embauche (CPE) (februari – april 2006) versterkten het vertrouwen in de kracht van de eenheid van de werknemers.
5. “Nu laat de jeugd die door de kapitalistische media wordt voorgesteld als egoïstisch, individualistisch en apolitiek [tijdens de strijd tegen het CPE], zien dat ze grootmoedig is en collectief solidair met de oudere generaties in de verdediging van de sociale en democratische rechten. Dat is echt een waardevolle troef voor de huidige en komende strijdbewegingen.”^[21]

6. “Dankzij de betogingen op zaterdag kon de beweging uitbreiden tot de werknemers in de KMO’s, die de facto geen syndicale rechten hebben, en tot een aantal niet stakende groepen, zoals bepaalde kaders en ingenieurs die ook ongerust waren over de verlenging van de duur van hun beroepsloopbaan.”[\[22\]](#)
7. “Een heel nieuw aspect (in 2003 embryonaal aanwezig): de werknemers hebben de strijd voor het pensioen op 60 jaar verbonden aan hun algemene ongenoegen over het regeringsbeleid en hebben ook talrijke beperkingen van het “aanpassingssyndicalisme” overwonnen door hun kracht en hun strijd.”[\[23\]](#)
8. Wat de werkers heeft gemobiliseerd, los van het zeer onrechtvaardige plan Woerth, is “allereerst het enorme ongenoegen, onophoudelijk gevoed door de miljardencadeaus van Sarkozy aan de financiële aristocratie, de lage lonen, de stress voor de meerderheid van de werknemers en de werkloosheid. Sarkozy wilde, uit pure electorale berekening, kost wat kost zijn wil doordrukken, op gevaar af hiermee tijdelijk de goede relaties met bepaalde nationale syndicale leiders te verpesten. Ten slotte – en dit was de werkelijke kracht van de beweging – was het niet de bedoeling om een snel gekanaliseerde ‘getuigenis’-kracht te zijn, maar om de regering en haar sociale afbraakplannen te verslaan.”[\[24\]](#)
9. “Kenmerken van de beweging waren haar omvang, haar continuïteit en haar uitbreiding. Over de achterna huppelende en in verwarring gebrachte hoofdkwartieren heen creëerde men een eenheidsfront, dat zich objectief tegen het regeringsbeleid en de politiek van het kapitaal keerde. Van in het begin zijn de betogingen opmerkelijk en de wil om te winnen vertaalde zich in sommige sectoren concreet in verlengbare stakingen [ondanks het feit dat er in Frankrijk, in tegenstelling tot in België, zo goed als geen stakersvergoedingen bestaan!]. Hierbij treedt een nieuwe voorhoede aan in de raffinaderijen, bij de spoorwegarbeiders, de stadsvervoersdiensten en de gemeentelijke reinigingsdiensten en bij de havenarbeiders. De arbeidersklasse heeft zijn leidende rol gespeeld in de strijd. Eenmaal de politiek van tegen-hervormingen geen verf meer pakte, wisten de [meeste van de] leidingen van de centrales zich aan te passen door de beweging te volgen. Ze keken er echter wel voor uit zelf enige inspanning te leveren voor de veralgemening van de beweging, ook onder niet eerder geziene vormen!”[\[25\]](#)
10. De wet Woerth werd, met meerdere maanden vertraging op de normale regeringsagenda, definitief aangenomen in het Parlement op 27 oktober 2010 en uiteindelijk op 10 november 2010 officieel gepubliceerd in het
11. “Geconfronteerd met een overheid die elke vorm van overleg weigerde, steunde de meerderheid van de werknemers steeds meer het ordewoord: de intrekking van het wetsontwerp Woerth, samen met de eis voor volledig pensioen op 60 jaar.”[\[26\]](#) Dit zie je aan de ontelbare bordjes en spandoeken in de betogingen, een werk van de syndicale afdelingen, lokaal en in de bedrijven. De verschillende politieke organisaties (strijdbare afdelingen van de PCF, Communistes, URCF, PRCF,
- “Voor het verdedigen van de pensioenen kon alle strijd samenvloeien. Er waren in heel wat steden veel meer betogers dan in 1995 of zelfs in 1968; alles samen bijna drie miljoen. Het verzet tegen de wet bereikte recordhoogtes: een grote meerderheid van de publieke opinie – tot 70 % –, klaagt het kapitalisme aan. Het is duidelijk dat de overheid **de slag om de ideeën** niet heeft gewonnen. Maar de wet Woerth is toch afgekondigd en stelt een – sterk symbolisch – einde aan het pensioen op 60 jaar, en de nieuwe regering is op oorlogsvoet.”[\[27\]](#)

De tekortkomingen van de beweging

PS-invloed is grootste probleem

De PS heeft zich letterlijk langs de betogingen opgesteld, geduldig wachtend tot de beweging het bijltje er bij neer zou leggen, wachtend op het ogenblik dat het objectief van de verkiezingen in 2012 opnieuw bovenaan op de agenda zou staan. Ze heeft nauwelijks verborgen dat ze het ten gronde eens is met alle voorstellen van de wet Woerth. Ze wenste alleen dat het virtueel recht om te vertrekken op 60 jaar zou behouden blijven. De PS sloot zich aan bij pensioen op 60 jaar in ruil voor de verlenging van de loopbaan om een volledige pensioenuitkering te krijgen. We kennen de PS: ze heeft een “linkse” vleugel naar voor geschoven, die eerder voor 40,5 dienstjaren was dan voor 43. Op 15 oktober 2010 stemden de volksvertegenwoordigers van de PS (Désir, Bérès...) en van de Groenen (Cohn-Bendit, Joly...) in het Europese Parlement samen met rechts voor het einde van het omslagstelsel van de pensioenen en de invoering van een pensioenpijl [\[28\]](#)

De PCF-strategie voor een “links front” is het tweede probleem

Met het oog op de presidentsverkiezingen in 2012 werk de PCF-leiding aan een “links front”. De oppositie binnen de PCF verwerpt die strategie. Ze vindt het noodzakelijk in de strijd aan de kant van de werkende mensen te staan: “Wij (PCF, Parijs 15°) denken dat in de huidige omstandigheden de strijd het politieke perspectief ondersteunt. Wij hebben ons ten dienste gesteld van deze strijd met voorstellen en acties die streefden naar samenwerking en efficiëntie. Onophoudelijk hebben wij herinnerd aan de grondslagen van de financiering van het solidaire pensioensysteem, het belang van de verdediging van de sociale bijdragen. De verdediging van het recht op pensioen op 60 jaar, loopt via de terugkeer naar een bijdragetermijn van 37,5 dienstjaren, die overeenstemt met de duur van de

“In het 15° arrondissement hebben we 105.000 pamfletten uitgedeeld aan de fabriekspoorten en in de wijken, wat aanleiding gaf tot honderden kleine discussies en we namen deel aan acties. Onze jonge kameraden van de Jeunesse communiste voerden strijd in de middelbare scholen, waar een beweging tegen de antisociale politiek die de opleiding, de tewerkstelling, de toekomst van de jongeren en van het land bedreigt, intensief blijft groeien.” [\[29\]](#)

“Wat de federaties, de afdelingen en de basiscellen betreft, overal in de betogingen, aan de fabriekspoorten, in de wijken, voelden we de verwachting ten aanzien van de Partij [PCF]. Dikwijls was men uitdrukkelijk op zoek naar de Partij, waarvan men voorstellen verwachtte en organisatie (...) Op nationaal niveau is de leiding met haar lijn de beweging ettelijke stappen achterop gebleven, weggedoken in haar strategie van het “linkse front” ter voorbereiding op de overwinning van “heel links” in 2012. We moesten tot eind oktober wachten vooraleer in de nationale pamfletten de zo vanzelfsprekende eis voor de “intrekking van het wetsontwerp” stond. De standpunten van de partij zijn vaag gebleven, onder meer in verband met de – ten aanzien van de PS – essentiële kwestie van de bijdragetermijn: geen verlenging, dat wil zeggen 40,5 dienstjaren, “inhalen” van de kwestie of de intrekking van de wetten Balladur van 1993 en terugkeer naar 37,5 dienstjaren. Een eis die wij met zo velen hebben gedragen. Alles stond in het teken van het werk van de verkozenen in het parlement. Zeker ook een nuttig werk, maar alles werd wel herleid tot parlementair werk. Daar werkten ze aan het onbegrijpelijke wetsvoorstel, ingediend door de volksvertegenwoordigers van de PG (Parti de la Gauche van Mélançon) en de PCF. De recente beweging toonde opnieuw aan dat deze strategie fout is. Het was een verkeerde strategie om de Partij en haar standpunten weg te moffelen en zich geheel of gedeeltelijk af te stemmen op de lijn van de sociaaldemocratie, als we al niet kunnen spreken van een bondgenootschap. (...) De veldslag voor de pensioenen is nog niet afgelopen. Nieuwe veldslagen voor de verdediging van de tewerkstelling in de industrie, in de gezondheidszorg, van het recht op huisvesting zijn te voorzien... Ons volk is echt klaar om een consequent revolutionaire taal te horen, gebaseerd op de realiteit van de strijd.” [\[30\]](#)

Moeilijkheden om tot een algemene staking te komen

Het derde probleem in de beweging is de moeilijkheid om tot een algemene staking te komen in Frankrijk en dan vooral in de privésector.

Hiervoor is een duidelijk kader nodig voor het ‘waarom’ van de staking (zie de voorbeelden van 1936, 1945 en 1968). De coalitie van syndicale confederaties wenste het wetsontwerp Woerth alleen maar te amenderen op de meest onaanvaardbare aspecten (zwaar werk). Zoals hoger al aangegeven, waren alleen FO en SUD voor de verwerping van het wetsontwerp Woerth. De CFDT verscheen duidelijk als het paard van Troje van de PS binnen de syndicale coalitie.

Jean-Luc Sallé, algemeen secretaris van de URCF: “De apolitieke houding die de leidingen voorstond, de weigering om de strijd globaal tegen het regeringsbeleid te voeren, de weigering om de confrontatie aan te gaan met het kapitaal (buiten de grenzen, bepaald door de CFDT en de CGT) vormden de belangrijkste handicap binnen de sociale beweging.”[\[31\]](#)

Tenslotte moet toegepast worden wat honderdduizenden betogers al jaren uitschreeuwen: “Allemaal samen, tegelijkertijd.” De moedige stakers van de olieraffinaderijen, die twee weken staakten, hebben het gezegd: “Beter dan steun in te zamelen voor onze staking, vragen wij dat alle sectoren voor een keer allemaal tegelijkertijd in staking gaan.”

Ten slotte is er in Frankrijk ook het probleem van een syndicalisme zonder stakingskas.

Een standpunt over de taken van de communisten in Frankrijk

Hieronder enkele voorstellen die eind 2010 werden naar voorgebracht en waarschijnlijk ruim gedeeld worden door de linkerrijde. Ze gaan in op de tactiek en de politiek van de hele communistische beweging in Frankrijk.

“Wij zijn van mening – en het is onze militante taak om dit aan te tonen – dat er geen echt alternatief zal zijn, als dit draait rond de PS. Integendeel, de opbouw van een volksalternatief impliceert een nederlaag voor de PS en haar isolement in de wereld van de arbeid.

“Welke houding aannemen? We moeten ons laten leiden door drie klassieke marxistische principes:

1. De noodzaak van het eenheidsfront met de basis van de reformistische partijen en de mogelijkheid van concrete situatiegebonden bondgenootschappen met de leidingen, kort samengevat, altijd aan de basis en soms aan de basis en aan de top, de ervaring van het Volksfront, van de Weerstand, van de volksdemocratieën – tactische bondgenootschappen, dat wil zeggen alleen over tussentijdse strijdobjectieven.

2. De gedachte van Lenin is de volgende: “Om te zegevieren in de revolutie, moet je eerst de sociaaldemocratie (het reformisme) overwinnen.”

3. De communisten leggen hun maximumprogramma en hun einddoel, het socialisme, uit en bewaren de onafhankelijkheid van hun organisatie.”

“De communisten moeten volgens ons twee valkuilen vermijden:

1. Zich verzoenen met de huidige lijn van het Links Front en van de PCF betekent dat men afziet van een echt alternatief en zich de facto achter de PS en haar beheer van het kapitalisme schaart.

2. Alleen naar de zwakte van het programma van het Links Front kijken en daarbij mogelijkheden en aspiraties van haar basis ontkennen en doen alsof alleen de communistische beweging een reële invloed heeft op de hele volksbeweging.”

Daarom stellen we voor [aan de PRCF en aan de andere linkse groepen, links binnen de PCF inbegrepen] om de tactiek te ontwikkelen die werd gelanceerd in de campagne voor de nee-stem bij het referendum over de Europese grondwet in 2005. Een centraal idee vormt ons uitgangspunt: de massa werknemers die alleen door het neoliberalisme worden beïnvloed doen overgaan naar antikapitalistische standpunten, hen ervan overtuigen dat het socialisme het enige alternatief is voor het kapitalisme. Deze overtuiging moet in toenemende mate gemeengoed worden.”^[32]

Jean Pestieau (jean.pestieau (at) gmail.com) professor emeritus van de Université catholique de Louvain en lid van het Departement Internationale Relaties van de Partij van de Arbeid van België.

Syndicalisme in Frankrijk

Frankrijk telt 1.845.000 werknemers die zijn aangesloten bij een vakbond, waaronder 1.050.000 ambtenaren. Het percentage georganiseerde werknemers wordt geschat op 8 %: 15 % bij de ambtenaren, 5 % in de privé, 5 % bij de arbeiders, 3 % in de bedrijven met minder dan 50 werknemers, 2,5 % in de handel- en bouwsector.

Vakbonden, door de staat erkend als onderhandelingspartner.

CGT: 525.000 Confédération générale du travail

CFDT: 450.000 Confédération Française Démocratique du Travail

FO: 310.000 Force Ouvrière

CFTC: 105.000 Confédération Française des Travailleurs Chrétiens

CFE-CGC: 80.000 Confédération Française de l'Encadrement

Andere vakbonden:

UNSA: 135.000 Union nationale des syndicats autonomes

FSU: 120.000 Fédération syndicale unitaire (openbare besturen)

SUD: 80.000 Solidaires Unitaires Démocratique

^[1] In een bijlage op het einde van dit artikel volgt een korte beschrijving van de vakbonden in Frankrijk. Het aantal leden van elke organisatie is een schatting: www.france-allemande.fr/les-syndicats-en-france.2751.html.

^[2] PCF, www.pcf.fr. Voor links in de PCF, zie bijvoorbeeld: <http://vivelepcf.over-blog.fr>.

^[3] NP, www.npa2009.org.

- [4] LO, www.lutte-ouvriere.org.
- [5] PRCF, www.initiative-communiste.fr/wordpress.
- [6] URCF, www.urcf.net.
- [7] Communistes, www.sitecommunistes.org.
- [8] Filip De Smet, *Rapport over de strijdbeweging in Frankrijk*, 14 januari 2011.
- [9] Filip De Smet, *Idem*.
- [10] SNCF: Société nationale des Chemines de Fer français.
- [11] RATP: Régie autonome des Transports parisiens.
- [12] EDF: Électricité de France.
- [13] Interview met Georges Gastaud, politiek secretaris en woordvoerder van de PRCF, 26 januari 2011.
- [14] http://fr.wikipedia.org/wiki/Affaire_Woerth-Bettencourt.
- [15] Jean-Luc Sallé, "Premier bilan du grand affrontement de classe en 2010 (1)", in *Intervention communiste*, nr. 101, november-december 2010, p. 4.
- [16] Georges Gastaud, Interview, 26 januari 2011.
- [17] Jef Bossuyt, *Antwoord van Didier Louvet op onze vragen*, Roeselaere, 15 januari 2011.
- [18] Jean-Pierre Delannoy. Zie <http://www.frontsyndical-classe.org/article-intervention-de-la-region-c-g-t-metallurgie-du-nord-et-du-pas-de-calais-65981562.html> of <http://www.cyril-lazaro.com/article-cgt-intervention-de-jp-delannoy-du-19-janvier-2011-66115904.html>.
- [19] Samuel Meegens was een van de sprekers op de Nationale Conferentie van de PVDA op 26 maart 2011 in Brussel.
- [20] PCF-Parijs 15°, <http://pcf-paris15.over-blog.com/categorie-520830.html>.
- [21] URCF, Jean-Luc Sallé, *op.cit.*
- [22] *Idem*.
- [23] *Idem*.
- [24] *Idem*.
- [25] *Idem*.

[26] *Idem.*

[27] PCF-Parijs 15°, <http://pcf-paris15.over-blog.com/categorie-520830.html>.

[28] *Idem.*

[29] *Idem.*

[30] *Idem.*

[31] Jean-Luc Sallé, *Brief*, 5 januari 2011.

[32] Jean-Luc Sallé, algemeen secretaris van de URCF, toespraak op de meeting van 12 december 2010 in Parijs over de 90° Verjaardag van het Congres van Tours.